

iniatuur

Jaargang 28

3
Oktober 2024

Vereniging Vrienden Martinikerk

Secretariaat
Martinierkhof 3
9712 JG Groningen

Telefoon
050 311 12 77

E-mail
vriendenmartinikerk@gmail.com

Website
www.vriendenmartinikerk.nl
www.martinikerk.nl

Colofon

Redactie
Ton Heuvelmans
Tonko Ufkes
Jan Visser

E-mail
info@martinikerk.nl

Fotografie
Jan Bos
Vincent Erdin
Jan Haak
en anderen

Druk
MarneVeenstra
Groningen

SINT MAARTEN OP DE GROTE MARKT

meer op pagina 2

▲ foto: Jan Bos

Beelden van Sint Maarten

Tonko Ufkes

In 'onze eigen' Martinikerk is de heilige Martinus een aantal keren te zien, onder meer geschilderd op de westwand achter het orgel, op een sluitsteen in het koor en op het gewelf in het schip van de kerk. En bovenop de Martinitoren wijst het paard van Sint Maarten ons uit welke hoek de wind waait. Toch, het paard is plat, net zo plat als de schilderijen van Sint Maarten in de kerk. Om een echt beeld van de heilige Martinus en zijn paard te zien, moeten we buiten de kerk zijn: op de Grote Markt in Stad of in de Martinikerk van Bolsward.

In het koor van de Martinikerk in de Friese stad Bolsward staat tussen een paar andere banken een heel bijzondere koorbank. Deze bank is samengesteld uit twee andere banken, één uit de Martinikerk en één uit de Broerekerk, ook in Bolsward. De koorbanken uit die twee kerken zijn rond het jaar 1490 gemaakt. Op de zijkant – de wang – van deze samengestelde bank, de zogenaamde 'brokstukkenbank', zijn drie voorstellingen afgebeeld: bovenaan het oordeel van Salomo, in het midden Sint Maarten en de bedelaar, en onderaan het offer van Abraham.

We weten niet wie de afbeeldingen op de zijkant van deze koorbank heeft gesneden of wie de opdracht daarvoor gaf. Ook is onbekend naar welk voorbeeld de houtsnijder van Bolsward gewerkt heeft. Maar de boodschap van dit drieluik lijkt duidelijk: deze drie wijze en goede mannen zijn ieder op hun eigen manier een voorbeeld voor ons en alle drie doen ze de wil van God.

Sint Maarten in het midden

Op de zijkant van de koorbank staat Sint Maarten met de bedelaar. De heilige zit op zijn paard en hij houdt met de rechterhand zijn mantel vast, de mantel die hij weldra

doormidden zal snijden. Hij doet dat met een zwaard waarvan alleen het heft in de linkerhand bewaard gebleven is. Links van het paard staat de kreuple bedelaar met zijn rechterknie op een houten poot en hij houdt de mantel van Sint Maarten vast. De beide mensen zijn heel mooi gesneden, maar het paard is niet helemaal gelukt: de hals is veel te kort en het dier is erg klein. Toch is het een opvallend beeldje en het is bijzonder dat het ruim vijfhonderd jaar oude houten beeldje bewaard gebleven is.

▼ foto: Jan Bos

Sint Maarten van baksteen

Sinds 1940 staat ook een beeld van Sint Maarten op de Martinitoren, dit is aan de westkant van de toren geplaatst, pal boven de huidige ingang naar de kerk. Hier staat Sint Maarten in het midden – of misschien beter – hij staat tussen het beeld van Bernlef en dat van Rudolf Agricola in. Deze drie zandstenen beelden zijn gemaakt door Willem Valk (1898-1977), de man die onder andere ook de vier beelden op de Kijk in 't Jatbrug maakte.

Een veel makkelijker te herkennen beeld van Sint Martinus staat precies tegenover de drie beelden van Willem Valk, op de hoek Grote Markt / Kreupelstraat. Op gepaste hoogte is daar het bakstenen beeld van de heilige Martinus te zien. De architect van het gebouw, Egbert Reitsma (1892-1976), maakte ook het gevelbeeld: Sint Maarten lijkt op zijn paard zó uit de muur van het gebouw te komen. Omdat het beeld, net als het gebouw, gemaakt is van baksteen, valt het beeld niet zo op.

Een nieuw, klassiek beeld

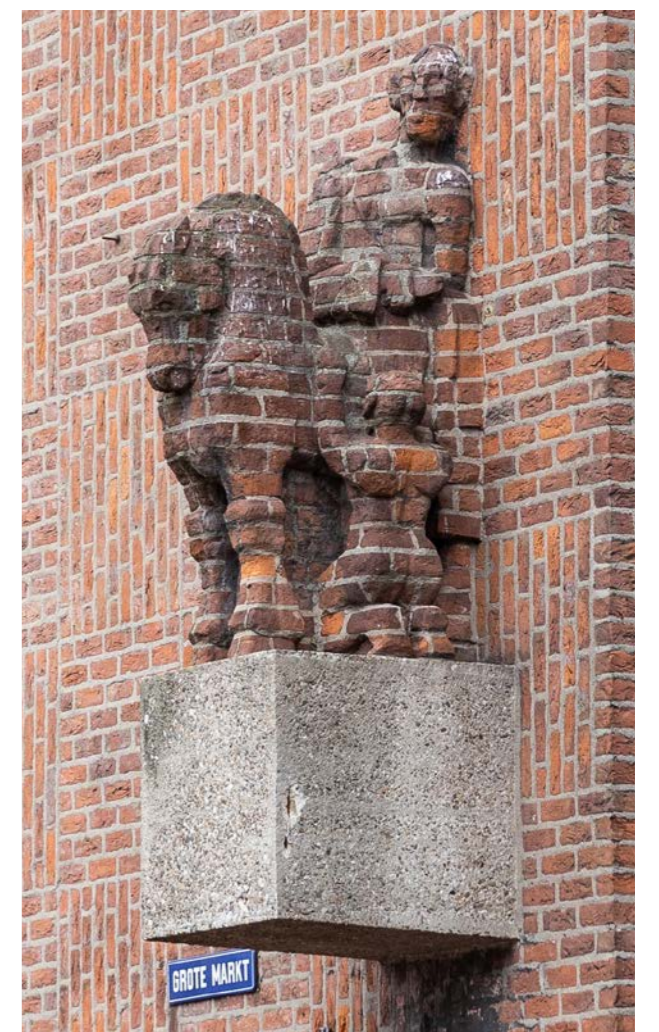
In 1955 werd Egbert Reitsma gevraagd om een gebouw te ontwerpen voor de hoek Grote Markt / Kreupelstraat. De bakstenen daarvoor liet hij in het dorp Kerkdriel bakken, want de stenen uit de Bommelerwaard hadden in de ogen van de architect mooiere kleuren dan de Groninger stenen. Ze waren bovendien bijzonder geschikt om ermee te beeldhouwen, omdat ze zacht genoeg waren om in te hakken. Nadat Reitsma het beeld in ruwe vorm had gemetseld, tekende hij er met krijt op, om het vervolgens in de gewenste vorm te hakken.

Egbert Reitsma is vooral bekend geworden als architect van gereformeerde kerken, zo ontwierp hij in dezelfde tijd de Stadsparkkerk (Paterswoldseweg 288). Hier worden woorden direct uit bakstenen gevormd en ontstaat een zelfde soort eenheid tussen de afbeelding en de muur als bij het Sint Maartenbeeld op de Grote Markt.

Het is een sober, een heel direct beeld van de heilige op zijn paard en de bedelaar. Een beeld dus dat precies past.

▲ foto: Jan Visser

▲ foto: Jan Bos

Over de klankpotten in de Martinikerk

Ton Heuvelmans

In het gewelf van het noorderzipschip in onze vroeg-dertiende-eeuwse kruiskerk zijn bij de restauratie klankpotten aangetroffen. Dit gewelf is verdeeld in vier vlakken, waar in de zogenaamde 'boldriehoeken' acht groepjes van vier klankpotten zijn ingemetseld. De aardewerken potten zijn kogel- of vaasvormig en met de opening – in doorsnede variërend van 15 tot 20 centimeter – naar beneden geplaatst. Elk groepje is versierd met een geschilderde, ruitvormige omlijsting van rode en zwarte contouren die uitlopen in bladmotieven.

Deze klankpotten, die vermoedelijk meteen bij de bouw begin 13de eeuw zijn aangebracht, vinden we alleen in dit gewelf. Dit kan erop wijzen dat hier ooit het zangkoor stond. De potten dienden dan om de akoestiek te verbeteren en plaatselijk de galm weg te nemen, waarvoor ze soms met zand werden gevuld. Ze verbeterden de weergave van de menselijke stem waardoor het meezingen vanuit de kerk gemakkelijker werd. Een schotschrift uit 1677 stelde zelfs smalend dat 'door de muren en gewelven van het koor vol te zetten met klankpotten de zes koorzangers evenveel herrie maken als veertig stemmen elders'.

Er zijn naar schatting zo'n 200 middeleeuwse kerken in heel Europa geweest waarin klankpotten zijn aangetroffen, waarvan ongeveer twintig in Nederland. Er waren vast veel meer klankpotten, maar door restauraties zijn veel van die klankversterkers verwijderd of dichtgesmeerd bij het aanbrengen van een nieuwe pleisterlaag.

▲ Klankpot aanwezig in Martinikerk
Foto: Jan Visser

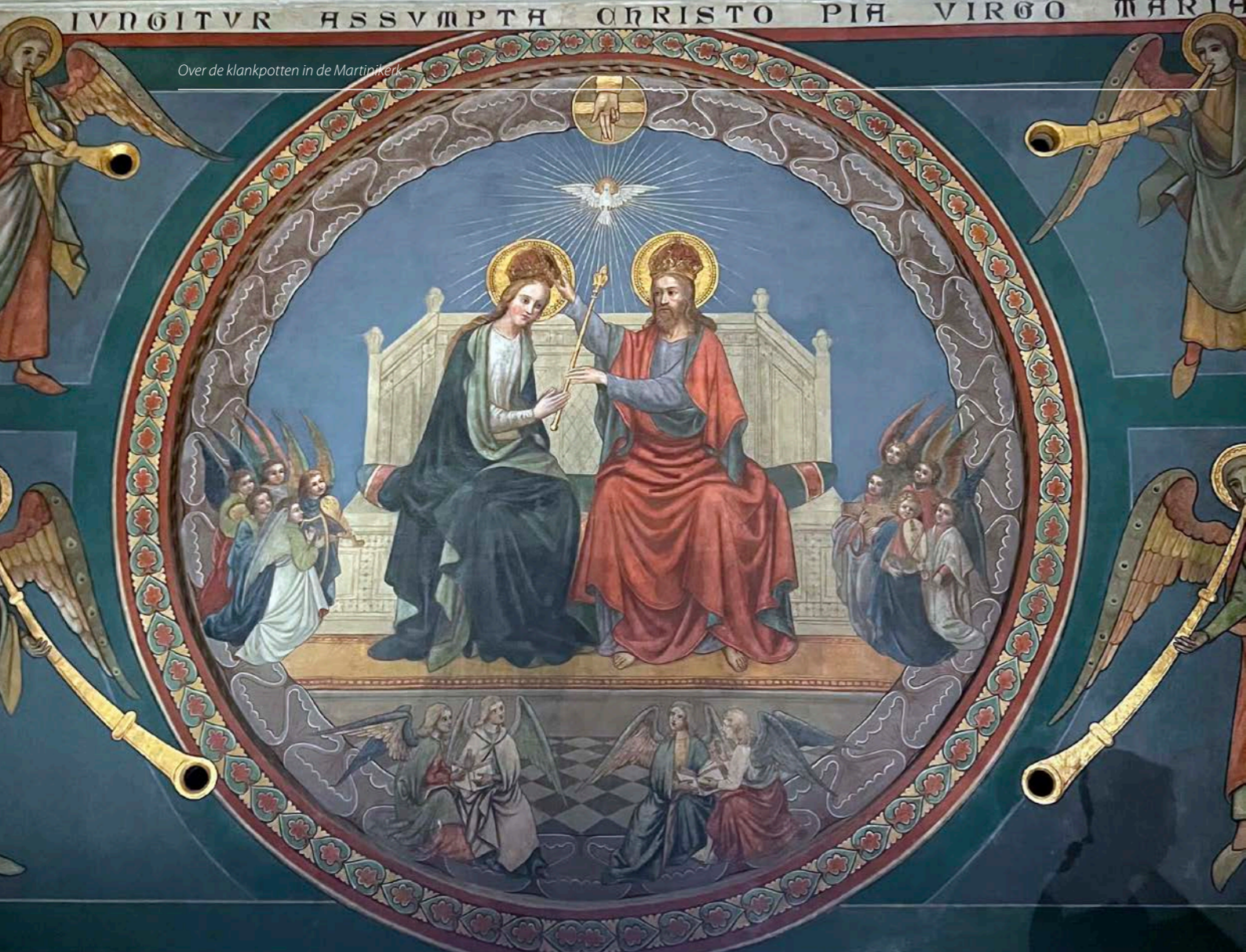

▲ Foto: Jan Haak

De echeia of galmvaten van Vitruvius

De Romeinse architect en ingenieur Marcus Vitruvius Pollio (85 – 20 v.Chr.) beschreef in zijn boek *De architectura* (Nederlandse titel *Handboek Bouwkunde*) hoe in theaters en basilica's in nissen tussen de zitplaatsen bronzen vaten moesten worden neergezet, en wel schuin ondersteboven en gericht op het toneel. De vaten moesten in een bepaalde orde gestemd zijn '...en zo zou een stem die vanaf het toneel als

middelpunt wordt gebracht en zich dan verspreidt wanneer hij de houten van de afzonderlijke vaten aanslaat, een grotere helderheid kunnen krijgen en door het meeklinken een akkoord oproepen dat erbij past.' Naast de akoestisch verantwoorde bouw van de klassieke theaters zorgden ook deze vaten ervoor dat alles wat op het toneel werd gezegd in het hele theater duidelijk verstaanbaar was. Vanaf de 12de eeuw treffen we dit soort klankpotten ook aan in de plafonds of muren van kerken, kapellen en kloosters.

Over de klankpotten in de Martinikerk

▲ Bron: Sankt Severin, Dom van Keulen

'Klankpotten, een muzikaal mysterie?'

Onder deze titel is onderzoek verricht naar de werking van deze potten. Uit dit onderzoek blijkt dat de eigen frequenties van de potten zich steeds bevinden binnen het frequentiebereik van de zingende monniken in het koor. Als er nonnen of jongens meezongen waren de potten een octaaf hoger afgestemd. Dit is het geval in de Sankt Severin te Keulen, waar vier klankpotten zijn verwerkt in de beker van de geschilderde en door engelen bespeelde bazuinen.

In het systeem van de gestemde klankpotten zijn de eigen frequenties precies afgestemd op de tonen van de middeleeuwse

toonladder. Het mee-resoneren van de potten hielp de monniken vermoedelijk bij het toon houden tijdens de gregoriaanse zang, omdat ze werkten als een soort stemvorken. Dit systeem is ook toegepast in de Martinikerk. Zie ook de onderling afwijkende openingen van 'onze' potten, die duiden op de verschillende toonhoogten.

Geraadpleegde bronnen:

E.O. van der Werff, *Martini, kerk en toren*, Groningen, 2003

Marcus Vitruvius Pollio, *Handboek bouwkunde (De architectura)*, Amsterdam, 2004

Anon., *Onderzoek naar klankpotten, 'Klankpotten, een muzikaal mysterie?'*

Programma Sint Martinusdagen 2024

Zaterdag 2 november

12.00 – 15.00 uur

Voederbieten uitdelen op de Vismarkt voor het maken van lampionnen

Maandag 4 november

18.30 – 20.30 uur

Benefietmaaltijd in de Martinikerk (uitnodiging volgt per e-mail)

Dinsdag 5 november

17.30 – 19.30 uur

Maaltijd voor dak- en thuislozen in de Martinikerk

Donderdag 7 november

19.00 – 22.00 uur

Spoor van Licht in de Martinikerk

Zaterdag 9 november

16.00 – 16.45 uur

Lampionnoptocht en -lopers Pronkjewailpad vanaf het Hereplein naar de Martinikerk

Zaterdag 9 november

Vanaf 16.45 uur

Ontvangst in de Martinikerk van lopers en kinderen

17.00 – 18.00 uur

Uitslag lampionnenwedstrijd, samenzang en Sint Martinusverhaal

Maandag 11 november

13.00 – 14.00 uur

In de Martinikerk: Sint Martinusverhaal door Frank Belt m.m.v. Eeuwe Zijlstra (orgel) Optreden van GSV-koor en -orkest o.l.v. Marcel den Os met theaterstuk

Maandag 11 november

17.00 – 17.30 uur

Sint Martinusvesper i.s.m. stadsklooster, koor Martinikerk (Protestantse Wijkgemeente)

Maandag 11 november

18.00 – 21.00 uur

Inspiratiebijeenkomst schip Martinikerk (Diaconie in Stad)

Sint Maarten in gevelstenen

Vincent Erdin

Het verhaal van Sint Maarten is bij velen bekend: de weldoener Martinus was omstreeks het jaar 340 soldaat in het Romeinse leger. Een verkleumde bedelaar kruiste zijn pad aan de poort van Amiens. Hij sneed zijn mantel in tweeën en schonk de ene helft aan de bedelaar. Die nacht kreeg hij een visioen van Christus. Hij bekeerde zich, werd monnik en later zelfs bisschop van Tours. Hij was zijn leven lang een toonbeeld van naastenliefde en werd na zijn dood op 11 november 397 heilig verklaard.

Jaarlijks gaan op 11 november, de naamdag van Sint Maarten, kinderen in Groningen (maar ook in delen van Noord-Holland en Vlaanderen) huis aan huis met een zelfgemaakte lampion, tegenwoordig voorzien van een ledlampje, om een liedje te zingen of slechts één regel daarvan. Als tegenprestatie wordt dan een donatie in de snoepzak verwacht. Snoep en geen fruit; fruit is aan bederf onderhevig. Met een zak vol snoep kwam je vroeger de karige wintermaanden wel door. Er zullen nu maar weinig kinderen zijn die de opbrengst van een avondje Sint Maarten lopen tot januari of februari weten te spreiden en er met mate van snoepen.

Sint Maarten heeft in Nederland een lange geschiedenis; hij is sinds de achtste eeuw schutspatroun van de stad en het bisdom Utrecht, dat in de middeleeuwen een groot deel van ons land omvatte, waaronder Groningen en Holland. Daarom dragen vele kerken de naam van de schutspatroun: Sint Maartenskerk, Sint Martinuskerk of Sint Martinikerk. Na de Reformatie verdwijnt meestal de toevoeging Sint en blijft Maarten, Martinus of Martini over.

Sint Maarten is op veel plaatsen in ons land in steen vereeuwigd, soms in gevelstenen, een enkele keer als beeld aan een gevel zoals op de Grote Markt in Groningen (zie artikel van Tonko Ufkes) en in Doesburg. Maar hoe maak je als steenhouwer nu een treffende afbeelding van Sint Maarten die herkenbaar en aansprekend is zonder dat je Sint Maarten ooit in levenden lijve hebt ontmoet? In het gunstigste geval heb je het

verhaal gehoord maar of een steenhouwer in de zeventiende eeuw al een schilderij van Sint Maarten heeft gezien is zeer de vraag.

Drie elementen keren steeds terug: de soldaat, het paard en de kleumende bedelaar. De wijze waarop de steenhouwer dit verder vorm heeft gegeven verschilt nogal.

Enkele gevelstenen

In Grootebroek is een steen uit de tweede helft van de zeventiende eeuw te vinden op een boerderij. Wat opvalt is de fraaie en kleurrijke voorstelling: een mooi wit en qua bouw goed gelijkend paard; Sint Maarten goed gekleed te paard en de bedelaar met slechts één gezond linkerbeen er schuin achter. Het rechterbeen is een houten onderbeen of in elk geval een prothese. Dan de handeling waarom Sint

Maarten bekend is geworden: het met zijn zwaard doorklieven van de mantel. Deze steenhouwer heeft gevoel voor verhouding en dramatiek goed in beeld weten te brengen. De nobele daad springt in het oog en blijft op het netvlies van de kijker staan.

▲ Foto: Vincent Erdin
Grootebroek

In Hoorn is een gevelsteen te zien met een heel andere voorstelling. Op bijna sobere wijze is het verhaal samengevat: Sint Maarten, met een enigszins jong uiterlijk, die met een behoorlijk groot

▲ Foto: Vincent Erdin
Hoorn

mes een stuk van de mantel af wil gaan snijden en de bedelaar die er ook echt hulpbehoevend uitziet door het ontblote bovenlijf. Hier is een mantel noodzakelijk. Interessant is het detail: de bedelaar heeft een gezond rechterbeen! Bij het paard gaan de verhoudingen enigszins mank; het hoofd en lijf passen niet helemaal bij een gezonde lichaamsbouw voor het edele dier.

Nog een andere steen is te zien in Makkum. Die steen is gedateerd 1661. Maar de verhoudingen zijn bijna figuratief te noemen. Nu werkt een steenhouwer ook anders dan een schilder of een pottenbakker. De beheersing van een verfijnde beeldhouwtechniek is niet bij voorbaat aanwezig, zeker niet bij deze voorstelling. Vooral de bedelaar moet het behoorlijk ontgelden. Maar let op: hier heeft hij nog wel zijn linkerbeen. Bij de andere twee voorstellingen was dat geamputeerd. Het onderbeen steunt echter wel op een prothese, of een houten been. Sint Maarten snijdt weliswaar zijn mantel in tweeën maar kijkt in een heel andere richting dan naar zijn begunstigde. Bij de andere twee gevelstenen (Grootebroek en Hoorn) zou je nog een blik van mededogen of bewogenheid kunnen ontdekken.

▲ Foto: Vincent Erdin
Makkum

In het publieke domein is Sint Maarten dus geen onbekende. En op 11 november krijgt zijn nagedachtenis elk jaar nog volop aandacht van kinderen. Die herdenking is terecht omdat Martinus een van de populairste heiligen is in het westerse christendom.

Een brief van Erasmus...

Ton Heuvelmans

Willem Frederiks (ca. 1450-1527) is bij leven vooral bekend geworden onder zijn verlatijnste naam Wilhelmus Frederici. Die verlatinisering was indertijd gebruikelijk onder schrijvers en wetenschappers; zo heette Rodolphus Agricola thuis in Baflo gewoon Roelof Huisman. Frederici was vanaf 1485 pastoor in de Groningse St. Maartenskerk en werd in 1489 benoemd tot persona, de voornaamste priester aldaar. Vanaf toen regelde hij de zaken van de Stad in woelige tijden. Hij reisde veel, onderhandelde voor de Stad en ontmoette de keizers Frederik III en Maximiliaan. Als intellectueel verkeerde hij in het gezelschap van geestverwanten als Agricola, Gansfort en de grote Erasmus (ca. 1466-1536), onder andere in de abdij van Aduard en aan de universiteit van Ferrara. In *Miniatuur* is vaker geschreven over Frederici. De reden dat we het nog een keer doen is een bijzondere: in de correspondentie van Erasmus bevindt zich een brief die hij aan Frederici heeft gericht en die wij hieronder afdrukken.

De Academie van Groningen werd gesticht in 1614, twintig jaar na de Reductie. Bij de inwijding hield ds. Arnoldus Martini (!) een leerrede in de Martinikerk. Deze prille hogeschool was aanvankelijk gevestigd in het Vrouw-Sywenconvent en in de tegenover dit convent gelegen kerk van het voormalige franciscaner klooster in de Broerstraat. In de regel was men in de dagen van de Republiek zeer ingenomen met de Academie, die ook een goede naam had buiten dit gewest. In 1622-1624 werd de boekerij van de Martini, aangelegd door Frederici en bewaard in de Librije boven de Mariakapel, overgedragen aan de toenmalige universiteitsbibliotheek. Een groot deel ervan wordt daar nog steeds met veel zorg en liefde bewaard.

Volgens een goede traditie worden de vrijwilligers van de Martinikerk jaarlijks getraakteerd op een uitstapje, gevolgd door

een aangeklede borrel of een dinertje. Zo werden wij op 25 november 2022 ontvangen in de Universiteitsbibliotheek aan de Broerstraat, alwaar dr. Adrie van der Laan, conservator Bijzondere Collecties, een selectie had gemaakt van de boeken van Frederici. Het was bijzonder feestelijk om, na jarenlang bezoekers te hebben verteld over onze Librije, de boeken van Frederici in volle glorie voor ons uitgestald te zien liggen. En je kunt ze, zelfs zonder lidmaatschap van de bieb, op aanvraag ook persoonlijk komen bestuderen.

Hoewel Frederici zowel nationaal als internationaal contact had met de grote geesten van zijn tijd, is er in de uitgebreide correspondentie van Erasmus slechts één brief te vinden die hij aan hem heeft geschreven.

◀ Wapen van Wilhelmus Frederici
Foto: Universiteitsbibliotheek Groningen

Geraadpleegde bronnen:

- T. Osinga e.a., *De correspondentie van Desiderius Erasmus*, deel 8 (Rotterdam, 2011)
- W. Zuidema, *Wilhelmus Frederici, Persona van Sint-Maarten* (Groningen, 1888)
- K. ter Laan, *Groninger Encyclopedie* (Groningen, 1954)
- G.C. Huisman, 'Boeken in de Librije van de Martinikerk' in *Miniatuur*, december 2009

Aan Wilhelmus Frederici

Erasmus van Rotterdam groet Wilhelmus, pastoor van de stad Groningen

Er is, zeer geachte heer, geen reden mij voor het terugroepen van de jongeman¹ te bedanken. Zo'n kleinigheid heeft geen aanspraak op lofprijzingen; maar ik zou een gewetenloos man zijn geweest, die de christelijke naastenliefde veronachtzaamt, als ik me niet, terwijl ik de kans ertoe had, aan de jongen gelegen had laten liggen. De vergulde beker is mij uit uw naam overhandigd door Goswinus van Halen, een allervriendelijkst man; en het kon niet anders, of het geschenk, afkomstig van een hoogstaand man en gebracht door een hoogstaand man, was zeer welkom. Het enige waar ik bang voor ben, is dat hij uit genegenheid voor mij u bij uw oor getrokken heeft² om dit te doen, terwijl zo iets zelfs in mijn stoutste dromen niet bij mij opgekomen zou zijn.

Uit zijn brief en ook uit wat hij vertelde werd mij duidelijk met hoeveel enthousiasme u daar alle taken vervult die eens werden vervuld door hen die niet alleen in naam bisschoppen waren. U overtreft iedereen als het gaat om een zuivere levenswandel, u voedt uw kudde onophoudelijk met de evangelische leer, u omringt zich met priesters die met hun rechtschapenheid en gewijde kennis uw kerk sieren en het pastorale werk onder de gemeenteleden van u kunnen overnemen; en wel op zo'n manier dat men die nieuwe soort predikers volstrekt niet nodig heeft, die niet door Christus zijn aangesteld, maar dankzij de luiheid van de herders hun intrede konden doen. Als er overal mensen als u waren geweest, had de wereld geen wolf bij de oren gehad³, waarmee ze het niet uithoudt, maar waarvan ze ook niet weet hoe ze hem van zich af moeten schudden. U bent voor uw parochie geen drinkgezel, maar ze kent u als een betrouwbaar en vriendelijk iemand die onderwijst, troost, aanspoort, waarschuwt, raad geeft. U vergaart geen rijkdom voor uzelf, maar snelt met groot enthousiasme af op de prijs van de onsterfelijkheid, waar u bij uw hoogste Herder vast op kunt rekenen, de eerste van alle herders, die niet om zijn leven gaf voor zijn schapen.

(...)

Mij werd uw vroomheid ook duidelijk uit het feit dat u bezig bent in de sacristie een bibliotheek op te zetten, overvloedig gevuld met vooral die auteurs wier werken de evangelische naastenliefde ademen, zoals Origenes, Chrysostomus, Cyprianus, Ambrosius, Augustinus en Hieronymus. Bij het lezen van deze schrijvers voelen we hoe ons hart ontvlamt in liefde voor het hemelse, en gloeit van verachting voor zaken die het voorwerp zijn van een blind verlangen dat de samenleving in de war stuurt. Na het lezen echter van de auteurs die de officiële universiteiten ons schonken, voelen we ons verkild als we opstaan, soms zelfs met een minder vast geloof dan we daarvoor hadden meegebracht.

(...)

Moge het de wil van de grote en almachtige Christus zijn, dat er overal talloze mensen zoals u komen: dan zal de wereld het slag irreguliere en rondtrekkende leraren afwijzen, of zullen zijzelf worden gedwongen hun luie weelde en weelderige luiheid te verruilen voor het streven naar ware vroomheid. Het ga u goed.

Leuven, 30 april 1521

¹ Blijkens een aantekening van Heinrich Eppendorf in zijn exemplaar van Erasmus' brieven is dit Hieronymus Frederici, een onwettige zoon van degene aan wie deze brief is gericht.

² U ertoe heeft aangespoord

³ Niet in een lastig parket verkeerd

E iuvene reuocato, non est quod mihi gratias agas uir egregie, ob hoc officium nihil promereor laudis, sed impius eram futurus, & Christianae charitatis immemor, si cum per occasionem liceret, puero non consuluissem. Poculum inauratum, tuo nomine reddidit uir longe candidissimi petitoris Goluinus, nec potuit non esse gratissimum munus, quod ab optimo uiro profectum, per optimum redderetur, nisi quod unum illud uereor, ne ille, meo studio tibi uellicarit aure, ut id faceres, cum mihi ne in somnis quidem unquam tale quicquam in mentem uenerit. Ex eiusdem literis, simul & oratione cognoui, quanto studio isthic omnia obeas munia, quibus olim fungebantur illi non titulo tantum episcopi. Praeluces omnibus integritate uitae, pascis assidue gregem tuum euangelica doctrina, aetales asceticis tibi sacerdotes, qui morum innocentia, qui sacra eruditione, & ornent ecclesiam tuam, & apud populum tuas uices gerere possint, sic ut nihil opus sit hoc nouo genere praedicatorum, quos Christus non instituit, sed pastorum oscitantia inuexit in mundum. Qui si ubique tui similes fuissent, non iam orbis teneret lupum auribus, quem neque ferre potest, nec quomodo excutiat uidet. Non te populus copotorem habet, sed doctorem, sed consolatorem, sed hortatorem, sed admonitorem, sed consultorem fidissimum, & amatissimum experitur. Atque adeo non deglubis gregem tuum, ut de tuo etiam largiter opituleris egestate pressis, nec tibi cogeras opes, sed ingenti studio properas ad brabium illud immortalitatis, quod bona fide tibi redditurus est summus ille pastor, princeps pastorum omnium, qui gratis animam impedit ouibus suis. Quantumuis multas opes cogesserit homo in hac uita, tamen non potest uo pauperrimus hinc exire, cui nihil omnino rerum congestarum licet efferre. Ille demum diues exit, qui talibus rationibus abunde communitus exit. Rationes sunt interim, sed bonae fidei est, qui cum nobis res est. Nec periculum est, si rationes in immensum accrescant, diues est in omnes, a quo praemium expectamus. Mihi & illud arguit tuam pietatem, quod in sacrario bibliothecam adornas, ipsa potissimum autoribus refertam, quorum scripta spirant euangelicam charitatem. Quales sunt Origenes, Chrysostomus, Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus: ex horum lectioe sentimus nobis inflamari pectus ad amorem rerum coelestium, ad contemptum eorum, quorum caeca cupiditate, suscipere deique miscetur res mortalium, cum ab istorum quos scholae solenes nobis dederunt lectione surgamus frigidum, nonnunquam & fide minus solida, quam attuleramus. Iam mensam tuam non solum commendat frugalitas, sed cōdiunt etiam e sacris libris petita fabulae, quae pascunt animos talium epularum famelicos. Proferunt in medium suum quisque flosculum, e pratis diuinorum uoluminum decerptum, alius eructat aliquid mellei succi, quem apicula in morem per omnes arcanae scripturae flosculos obuolitans, exuxit. Nec sine tua mensam contaminari uirulentis fabulis, quae liuorem, & odium sapiunt. Quam uero grauius imposuisti nuper silentium duobus, qui se factant sacros euangelii praedicones, cum multa non minus impudenter, quam amarulente coepissent euomere in Erasmus, ut pestilentem sermonem interrumperes, rogabas, num legissent libros meos, falsi sunt se nunquam legisse. Mox subiiciebas te demirari, qua fronte sic deblaterarent in hominis doctrinam, cuius libros non legissent. Vbi uero nec hac admonitione coerceret illorum stoliditas, iam uino quoque facta petulantiore, negabas tibi placere conuiuas, qui talibus fabulis mensam tuam cōspurcarent: Aut sermonem mutarent, aut mensam. Et isti sunt, qui seditiose uociferantur apud populum in pastores, ut ipsi uocant, seculares, a quibus magis oportebat ipsos sobrietatis, ac moderationis exemplum petere. Faxit Christus optimus maximus, ut tui similes existant ubique plurimi, quo uel mundus extraordinarium hoc ac uagum doctorum genus fastidiat, uel ipsi cogant se ad uerae pietatis studium ab ocio, luxu, & luxurioso ocio recipere. Bene uale. Louanij prid. Cal. Mai. An. M. D. XXI

Erasmus

Erasmus was dol op het in zijn tijd nieuwe medium van de drukpers. Handgeschreven brieven en artikelen bracht hij meteen naar de plaatselijke drukker. Wij zijn in het gelukkige bezit gekomen van de eerste druk van zijn brief aan Frederici. Bron: Universiteitsbibliotheek Groningen